

ДИСКРИМІНАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ КОРУПЦІЙНИХ СХЕМ У ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЛЯХ

©2021 ФАЇЗОВ А. В.

УДК 338.054.23:339.186
JEL: E69; H89; K21; K42; L41

Фаїзов А. В. Дискримінація як інструмент корупційних схем у публічних закупівлях

У статті охарактеризовано поточний стан організаційно-правового забезпечення функціонування системи публічних закупівель з урахуванням новел законодавства; проаналізовано міжгалузеві та забезпечувальні принципи проведення торгів, які тісно взаємопов'язані між собою та утворюють єдину систему; визначено роль принципу «запобігання корупційним діям і зловживанням», який має всеохоплюючий вплив на весь механізм реалізації нормотворчих новацій; виокремлено низку чинників, які обумовлюють наявність корупційних ризиків і спотворюють дію базових принципів у сфері закупівель (зокрема: недоброчесна поведінка посадових осіб; дискреція у прийнятті юридично значущих рішень; недостатня професіоналізація торгів; недосконала система внутрішнього контролю за проведенням тендерів та виконанням договорів); виокремлено поняття дискримінації та визначено її роль як інструменту реалізації корупційних схем у публічних закупівлях. На основі аналізу діючої практики оскарження АМКУ систематизовано низку способів використання дискримінаційних елементів замовниками на початкових і заключних етапах проведення торгів, а саме: встановлення явних і прихованих надмірних вимог у тендерній документації; маніпулювання технічними та якісними умовами до предмету закупівлі; необґрунтований розрізнений підхід до учасників з однаковими помилками в оформленні тендерних пропозицій. Узагальнено практичні заходи протидії дискримінаційним порушенням у сфері закупівельної діяльності, які передбачають використання можливостей цифронізованих систем «ProZorro», «DoZorro» при активній участі в цьому процесі як безпосередніх учасників закупівель, так і громадських організацій та державних органів.

Ключові слова: система публічних закупівель, учасник, організатор торгів, корупційна схема, дискримінація, тендерна документація, заходи протидії.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-5-246-251>

Рис.: 2. **Бібл.:** 9.

Фаїзов Анатолій Вікторович – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економічної безпеки та фінансових розслідувань, Національна академія внутрішніх справ (пл. Солом'янська, 1, Київ, 03035, Україна)

E-mail: anatolii_faizov@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5090-5145>

UDC 338.054.23:339.186
JEL: E69; H89; K21; K42; L41

Faizov A. V. Discrimination as an Instrument of Corruption Schemes in Public Procurement

The article characterizes the current state of organizational and legal support for the functioning of the public procurement system, taking into account the novelties of legislation; both the inter-sectoral and the protective principles of bidding, which are closely interrelated and form a single system, are analyzed; the role of the principle of «prevention of corruption actions and abuse», which has a comprehensive influence on the entire mechanism of implementation of the norm-setting innovations, is defined; a number of factors that cause corruption risks and distort the effect of basic principles in the sphere of procurement are distinguished (in particular: dishonest behavior of officials; discretion in making legally significant decisions; insufficient professionalization of bidding; imperfect system of internal control over conduct of tenders and execution of contracts); the concept of discrimination is singled out and its role as an instrument for the implementation of corruption schemes in public procurement is defined. Based on the analysis of the effective practice of appealing by the AMCU, a number of ways of using discriminatory elements by customers at the initial and final stages of bidding are systematized, namely: establishing obvious and hidden excessive requirements in the tender documentation; manipulation of technical and qualitative conditions to the subject of procurement; unjustified disparate approach to participants with the similar errors in the preparation of tender offers. Practical measures to counteract discriminatory violations in the sphere of procurement activities are generalized, which involve the use of the capabilities of the digitized systems «ProZorro» and «DoZorro» with active participation in this process by direct procurement participants, non-governmental organizations, and government authorities.

Keywords: public procurement system, participant, organizer of bidding, corruption scheme, discrimination, tender documentation, counteraction measures.

Fig.: 2. **Bibl.:** 9.

Faizov Anatolii V. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economic Security and Financial Investigations, National Academy of Internal Affairs (1 Solomianska Square, Kyiv, 03035, Ukraine)

E-mail: anatolii_faizov@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5090-5145>

Сучасна система публічних закупівель є одним із важливих засобів соціально-економічних перетворень у країні, адже вона не тільки забезпечує суспільні потреби в товарах і послугах на основі прозорого механізму використання бюджетних коштів, а й сприяє формуванню конкурентного ринку для сталого й інноваційного розвитку.

Поетапні зміни в організаційно-правовому забезпеченні функціонування системи публічних закупівель, що відбулися протягом останніх років, сформували якісно нові підходи до проведення торгів, запровадивши вільний доступ постачальникам до тендерного ринку та прозору процедуру їх участі, міжнародні стандарти закупівельної діяльності та

цифрову трансформацію тендерних процесів. Оновлена система торгів не тільки стала майданчиком для сотень тисяч виробників товарів і постачальників послуг, а й створила передумови для успішної реалізації нових принципів, які є філософією новел тендерного законодавства.

Проте, незважаючи на системні зміни та впроваджені інноваційні механізми у сфері публічних закупівель, проблеми, пов'язані з нехтуванням основними принципами відкритих торгів через дію корупційної складової та дискримінаційного механізму її реалізації, актуалізують тему дослідження.

Різним аспектам публічних закупівель у своїх працях приділяли увагу такі вітчизняні науковці та практики, як: І. Бенько, І. Влялько, Я. Горбатюк, В. Горин, Л. Катроша, І. Круп'як, Д. Корабльов, А. Калініна, Д. Лазарева, О. Лаврова, Д. Мартинович, В. Малолітнева, О. Мельников, В. Морозов, В. Новаковець, А. Олефір, М. Остап'юк, Я. Петруненко, Ю. Пивовар, В. Прядко, С. Сисюк, В. Смирчинський, Н. Ткаченко, Н. Тополенко, О. Юдіцький та ін. Незважаючи на наявність багатьох публікацій, проблема дискримінації у сфері публічних закупівель потребує подальшого дослідження.

Мета статті – охарактеризувати сучасні принципи тендерного законодавства й оцінити вплив корупційної складової на механізм їх реалізації, систематизувати її основні чинники, а також проаналізувати дискримінацію як інструмент недоброчесних домовленостей у сфері закупівель та узагальнити способи протидії необґрунтованому розрізненому підходу до учасників.

Сучасне законодавство не тільки визначає базові засади функціонування системи публічних торгів, а й створює умови для прозорого та ефективного перерозподілу ресурсів на основі формування конкурентного середовища на цьому ринку. Статтею 5 нового закону про публічні закупівлі визначено основоположні міжгалузеві принципи, які формують цілі правового регулювання економічної діяльності: право на добросовісну конкуренцію, економії та ефективності. Інші з них, такі як: відкритість і прозорість; недискримінація учасників; об'єктивна та неупереджена оцінка тендерних пропозицій; запобігання корупційним діям і зловживанням – інструменти досягнення сформованих цілей [1].

Право на добросовісну конкуренцію в системі принципів є однією із цілей публічних закупівель і відображає стан, на досягнення якого направлено державне регулювання. Норми тендерного законодавства передбачають вільну конкуренцію, яку повинні забезпечувати не тільки організатори торгів. Адже бувають ситуації, коли дії самих постачальників мають ознаки узгоджених дій та недобросовісної конкурентної поведінки.

Забезпечення дії принципу економії та ефективності – результат конкуренції на ринку публічних закупівель. Реалізація цього принципу визначає довгострокову спрямованість держави на раціональний перерозподіл обмежених фінансових ресурсів, що особливо актуально в умовах економічного спаду.

Усі головні та забезпечувальні принципи тісно взаємопов'язані між собою й обумовлюють дію один одного, утворюючи єдину систему. Причому нехтування одним може перекреслювати позитивний вплив інших. Зокрема, недотримання умови об'єктивного та неупередженого визначення переможця процедури закупівлі призводить до обмеження «права на добросовісну конкуренцію», що, своєю чергою, генерує умови неефективного та неекономного використання обмежених фінансових ресурсів. Проте принцип запобігання корупційним діям і зловживанням має всеохоплюючий вплив на весь організаційно-правовий механізм проведення закупівель, без його дотримання руйнується вся концепція оновленої тендерної системи.

Реформована система закупівель визначила пріоритетність електронної форми проведення тендерів через «ProZorro», яка покликана забезпечити мінімізацію впливу корупційної складової та визнана однією з кращих практик. Так, за даними антикорупційної організації «Transparency International», Україна у 2020 р. набрала 97,05 балів зі 100 можливих і здобула першість у Transparent Public Procurement Rating (Рейтингу прозорості публічних закупівель) [2]. Однак, як свідчать проведені раніше дослідження, публічні закупівлі залишаються сферою з високим рівнем корупційних ризиків [3; 4]. Недобросовісні замовники й учасники торгів адаптуються до змін тендерного законодавства, знаходять у ньому лазівки та вишукують нові можливості для корупційних зловживань.

Одним із основних чинників, який визначає наявність корупційних ризиків у процедурах закупівель, є недоброческа поведінка посадових осіб, яка спотворює принципи прозорого проведення торгів та мінімізує позитивну дію конкурентного механізму. Недоброчесність є невід'ємним чинником, який обумовлює існування будь-якого іншого корупційного ризику на різних етапах закупівель.

Крім того, посилює дію недоброчесної поведінки безпосередня змога посадової особи в багатьох випадках діяти на власний розсуд, тобто існує можливість вибору кількох варіантів юридично допустимих рішень. Особливо така опціональність має негативний корупційний зміст на стадіях планування та підготовки проведення тендерів, адже замовник може самостійно визначати потребу в товарах і послугах, встановлювати очікувану вартість предмета закупівлі, формувати його технічні та якісні характеристики, визначати вимоги до учасників торгів та умови подальшої співпраці.

Не менш важливими чинниками, що визначають існування корупційної складової, є недостатня професіоналізація закупівель і недосконала система контролю за їх проведенням. Несистемність аналізу, відсутність внутрішнього моніторингу торгів, низькі рівні контролю за виконанням договорів та компетентності відповідальних працівників замовника формують сприятливе середовище для корупції.

В умовах відсутності ефективного впливу на недоброчесність поведінки замовників реалізується низка корупційних схем:

- ✦ перемога одного із пов'язаних учасників;
- ✦ допуск до торгів суб'єкта господарювання із заборонаю участі у процедурі;
- ✦ завищення очікуваної вартості предмета закупівлі або його підміна;
- ✦ недовиконання умов договору;
- ✦ вибірковість при оцінці тендерних пропозицій;
- ✦ дискримінація.

Одним із інструментів, який часто використовується в корупційних схемах, є дискримінація учасників як на початкових, так і завершальних стадіях тендера. Згідно з діючими положеннями законодавства замовник повинен формувати вимоги та здійснювати вибір переможця, керуючись не тільки власними «опціональними» вподобаннями та потребами, а й нормами закону, які вимагають не допускати дискримінації. Сучасні правові положення також зобов'язують використовувати рівні умови для всіх постачальників товарів та послуг різних форм власності й організаційно-правових форм, забезпечуючи їх вільним доступом до інформації про закупівлю.

В юридичній практиці дискримінація – умисне обмеження або позбавлення прав певних юридичних і фізичних осіб. Європейський суд з прав людини надає визначення таке дискримінації: «поводження з особами в різний спосіб, без об'єктивного та розумного обґрунтування, у відносно схожих ситуаціях» [5]. Різне

ставлення є дискримінаційним, якщо воно не переслідує законної мети або ж відсутній обґрунтований законний підхід для його використання. Під час публічних закупівель відмінність у поведженні замовника з учасниками, які мають однакові умови чи схожу відповідність кваліфікаційним критеріям, використання необґрунтованих підходів до їх розрізнення, наслідком яких є обмеження або позбавлення прав, може трактуватися як дискримінація. Таке розуміння цього поняття використовується в практиці постійно діючої адміністративної колегії Антимонопольного Комітету України (далі – АМКУ) з розгляду скарг про порушення законодавства у сфері публічних закупівель.

АМКУ як спеціальний орган здійснює контроль за дотриманням принципів ведення закупівель та бореться як з неконкурентною поведінкою учасників, так і з елементами дискримінації з боку замовників [1; 6; 7]. За результатами роботи АМКУ за 2020 р. до розгляду було прийнято 11463 скарги про порушення законодавства у сфері публічних закупівель, а це на 30% більше, ніж за попередній аналогічний період (рис. 1).

Як свідчить практика постійно діючої адміністративної колегії при АМКУ, дискримінація не є рідкісним порушенням. Відповідно до частини 2 статті 16 нового закону про публічні закупівлі, замовник з метою забезпечення якісного відбору учасника торгів може встановлювати один або декілька кваліфікаційних критеріїв, зокрема:

- ✦ наявність у учасника процедури закупівлі обладнання, матеріально-технічної бази та технологій;
- ✦ наявність в учасника процедури закупівлі працівників відповідної кваліфікації, необхідних знання та досвіду;
- ✦ наявність документально підтвердженого досвіду виконання аналогічного (аналогічних) за предметом закупівлі договору (договорів);
- ✦ наявність фінансової спроможності, яка підтверджується фінансовою звітністю [1].

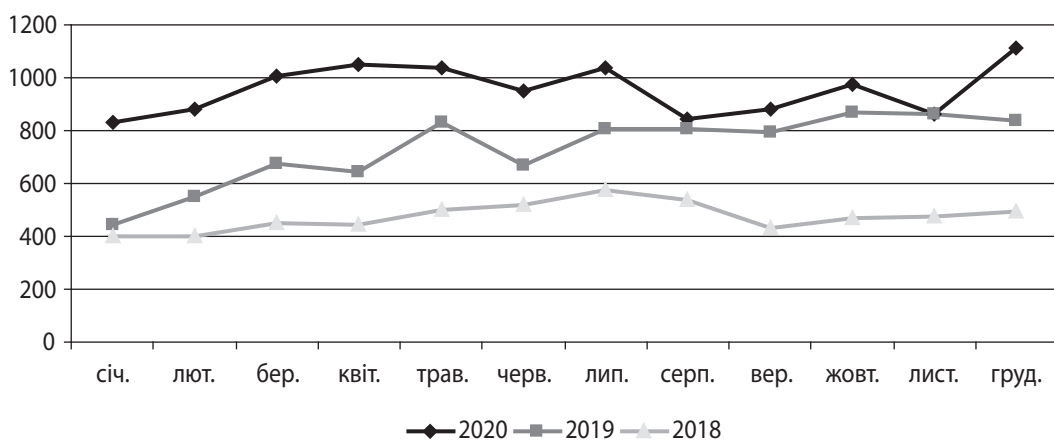

Рис. 1. Кількість скарг, що прийняті до розгляду АМКУ за 2018–2020 рр. [8]

Організатори торгів мають дискрецію у прийнятті рішень щодо вищенаведених критеріїв і вимог до предмета закупівлі, у результаті чого виникають умови для корупційних зловживань. Основною підставою для здійснення таких незаконних дій є «вмотивоване» бажання замовника забезпечити перемогу в торгах певного учасника. Однак надмірні, «особливі» вимоги до учасників часто обґрунтовуються замовниками як бажання забезпечити суспільні потреби в якісному товарі чи послугі.

На початковій стадії проведення торгів, незважаючи на вимоги статті 22 нового закону про публічні закупівлі, дискримінаційний механізм реалізується замовником шляхом формування в тендерній документації спеціально вбудованих вимог, які штучно обмежують коло можливих учасників, ставлять їх в нерівні умови та відповідають інтересам лише одного постачальника. До таких дискримінаційних елементів тендерної документації, які досить часто виступають предметом оскарження в АМКУ, належать:

- ✦ встановлення вимог щодо надання учасниками підтвердження наявності певного досвіду виконання робіт чи надання послуг, який має відповідати визначеним обсягам, очікуваній вартості, необхідності співпраці з певними замовниками або надання ними відгуку про виконання аналогічних договорів, використання часових обмежень;
- ✦ встановлення технічних вимог до товару, яким відповідає продукція лише одного постачальника;
- ✦ визначення технічних характеристик товару, який повинен використовуватись учасником під час виконання робіт/надання послуг;
- ✦ формування вимоги щодо «локалізації» учасника торгів або його матеріально-технічної бази надання послуги в межах окремого міста, району чи області;
- ✦ пред'явлення вимоги щодо «локалізації» вже готового товару, який не потребує особливо го місця знаходження складу чи виробничого приміщення;
- ✦ встановлення необґрунтованих вимог щодо власної наявності та кількості обладнання і транспортних засобів, приміщень, складів, які обов'язково мають бути в учасника;
- ✦ фіксація завищених вимог щодо кількості працівників, визначення їх кваліфікації, освіти, необхідність обов'язкового перебування у штаті;
- ✦ впровадження вимоги про надання різноманітних довідок чи документів, які не передбачені чинним законодавством для учасників та не є обов'язковими у складі пропозицій конкурсних торгів.

Однією із маніпулятивних ситуацій, при якій виникає ризик неправомірного відхилення тендерних пропозицій з ознаками дискримінації, є встановлення замовником прихованих вимог до документів, що підтверджують технічні та якісні характеристики товару. Організатор торгів спеціально зазначає ці умови в проекті договору та не виокремлює їх у тендерній документації. При цьому інформує про особливі вимоги лише «потрібного» учасника, з яким перебуває у змові, тим самим дискримінує інших постачальників. Крім того, замовник може встановлювати тендерні умови, вимагаючи надати сертифікати якості, які не є обов'язковими для того чи іншого виду продукції, але є в наявності лише в одного – «свого» – учасника. Наприклад, організатор торгів при закупівлі кам'яного вугілля вказав тендерну вимогу щодо надання сертифіката про відповідність системи менеджменту інформаційної безпеки учасника вимогам ДСТУ ISO/IEC 27001:2015. Така умова, під час розгляду скарги в АМКУ, була визнана дискримінаційною, оскільки не мала жодного відношення до цієї категорії товару (рішення АМКУ № 4063-р/пк-пз від 03.03.2021).

Різний підхід до оцінки однакових тендерних пропозицій учасників зустрічається і на стадії кваліфікації, навіть після прийняття нових норм тендерного законодавства. Згідно зі статтею 26 нового закону про публічні закупівлі учасник процедури виправляє невідповідності в інформації та/або документах, що подані ним у своїй тендерній пропозиції та виявлені замовником після розкриття тендерних пропозицій, протягом 24 годин [1]. У цьому випадку – необґрунтований диференційований підхід до учасників, які мають однакові недоліки або порушення в тендерній пропозиції. АМКУ фіксуються неправомірні відхилення тендерних пропозицій без права надання певним постачальникам можливості усунути виявлені невідповідності в документах, при одночасному надсиланні електронної вимоги на усунення помилок лише певному суб'єкту господарювання з аналогічними недоліками. Крім того, зустрічаються ситуації, коли однакові порушення по-різному оцінюються замовниками, тобто за схожі недоліки в тендерній документації відхиляють «непотрібних» учасників і визначають переможцем бажаного постачальника, незалежно від аналогічних помилок у його документах.

Важливо, що не стають на заваді неправомірних дій такого характеру навіть зміни в законодавстві, зокрема до статті 164⁻¹⁴ Кодексу України про адміністративні правопорушення, згідно з якою за невідхилення тендерних пропозицій, які підлягали відхиленню або безпідставне їх відхилення, накладається штраф на службових (посадових), уповноважених осіб замовника від 25 500 до 51 000 грн або від 51 000 до 85 000 грн – якщо таке порушення уже мало місце протягом року.

Інструментом у боротьбі з дискримінацією є електронна система «ProZorro», яка дає можливість фіксувати наочність упередженого підходу з боку недобросовісних замовників. Завдяки цьому цифронізованому майданчику всі тендерні пропозиції учасників доступні для перегляду в повному обсязі, а тому кожен з них може оцінити та проаналізувати, чи до всіх з них були застосовані однакові підходи кваліфікації, чи не відхилили чийсь пропозицію або, навпаки, чи не допустили якогось постачальника до аукціону необґрунтовано [9].

Цифронізована система не може усунути проблему дискримінації в закупівлях, вона лише надає можливість її ідентифікувати. Сам же механізм протидії дискримінаційним проявам, які можуть бути індикатором корупційного ризику, реалізується за допомогою декількох підходів. Перший – передбачає можливість учасника безпосередньо звернутися до замовника через систему «ProZorro», з вимогою надати роз’яснення щодо тієї чи іншої позиції тендерної документації та отримати відповідне роз’яснення. При цьому, замовник протягом 3 днів зобов’язаний розмістити свою відповідь у системі, щоб з нею міг ознайомитися постачальник, інакше – торги автоматично блокуються. Організатор має право внести зміни в тендерну документацію, усунувши виявлені недоліки або дискримінаційні положення. Необхідно зазначити, що дискримінаційні елементи у спрощених закупівлях можна оскаржити лише шляхом звернення до замовника або залишивши відповідний відгук-коментар на порталі «DoZorro». На відгук може відреагувати або сам замовник і змінити надмірні вимоги в тендерній документації, або коментар стане предметом уваги громадських організацій, які своїми листами зможуть вплинути на рішення організатора торгів.

Іншим інструментом, який дозволяє ефективно протидіяти дискримінаціям з боку замовника, є оскарження. Скаргу потрібно представити в АМКУ не пізніше, ніж за 4 дні до дати, встановленої для по-

дання тендерних пропозицій. При цьому, учаснику важливо ґрунтовно підготувати скаргу, чітко описати суть порушення, прохальну частину, мати в наявності документи, які підтверджують висунуті претензії до замовника. У разі недостатньої обґрунтованості скарги існує ризик відмови в її задоволенні. Так, за даними АМКУ, було відмовлено в розгляді майже 34% скарг (рис. 2).

Для виявлення незаконних дій з ознаками дискримінації учасникам необхідно детально аналізувати тендерну документацію, а також поведінку замовників щодо надання права на усунення помилок, проводити оцінку тендерної пропозиції переможця та фіксувати факти, які підтверджують необґрунтований розрізнений підхід до кваліфікації учасника, а на завершальному етапі – подавати скаргу до АМКУ.

З результатами проведеного дослідження можна дійти висновку, що дискримінація у сфері закупівель служить одним із індикаторів корупційних ризиків і недоброчесної поведінки організаторів торгів. Механізм протидії дискримінаційним елементам у тендерних процесах передбачає ефективне використання інноваційних цифронізованих систем «ProZorro» та «DoZorro» як безпосередніми учасниками публічних закупівель, так і громадськими організаціями та відповідними державними органами, спільною метою яких є формування конкурентного середовища для максимального задоволення суспільних потреб і раціонального використання фінансових ресурсів країни на засадах доброчесності. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про публічні закупівлі» та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення публічних закупівель» від 19.09.2019 р. № 114-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/114-20#Text>

Рис. 2. Структура розглянутих скарг АМКУ у сфері публічних закупівель за 2020 р. [8]

2. Міжнародний рейтинг прозорості публічних закупівель: Україна на першому місці. URL: <https://ti-ukraine.org/news/gruzynskiy-rejtyng-prozorosti-publichnyh-zakupivel-ukrayina-na-pershomu-mistsi/>
3. Каліна А. Корупція та державні закупівлі: міжнародні правові інструменти // Радник у сфері публічних закупівель. 20.11.2015. URL: <https://radnuk.com.ua/zhurnaly/koruptsiia-ta-derzhavni-zakupivli-mizhnarodni-pravovi-instrumenty/>
4. Чи довіряє бізнес державним тендерам? URL: <https://e-tender.ua/news/chi-doviryaye-biznes-derzhavnim-tenderam-387>
5. Справа «Пічкур проти України» (Заява № 10441/06) / Рішення Європейського суду з прав людини від 07.11.2013 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_984#Text
6. Закон України «Про Антимонопольний комітет України» від 26.11.1993 р. № 3659-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12#Text>
7. Закон України: «Про захист економічної конкуренції» від 11.01.2001 р. № 2210-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text>
8. Звіт Антимонопольного комітету України за 2020 рік. URL: <https://amcu.gov.ua/news/richnij-zvit-amku-za-2020-rik>
9. Степанковська Я. Як обдурити ProZorro. Сім способів // Главком. 03.09.2018. URL: <https://glavcom.ua/economics/finances/yak-obduriti-prozorro-sim-sposobiv-524647.html>

REFERENCES

“Chy doviriaie biznes derzhavnym tenderam?” [Does the Business Trust Government Tenders?]. <https://e-ten->

[der.ua/news/chi-doviryaye-biznes-derzhavnim-tenderam-387](https://e-tender.ua/news/chi-doviryaye-biznes-derzhavnim-tenderam-387)

Kalina, A. “Koruptsiia ta derzhavni zakupivli: mizhnarodni pravovi instrumenty” [Corruption and Public Procurement: International Legal Instruments]. *Radnyk u sferi publichnykh zakupivel*. November 20, 2015. <https://radnuk.com.ua/zhurnaly/koruptsiia-ta-derzhavni-zakupivli-mizhnarodni-pravovi-instrumenty/>

[Legal Act of Ukraine] (1993). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12#Text>

[Legal Act of Ukraine] (2001). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text>

[Legal Act of Ukraine] (2019). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/114-20#Text>

“Mizhnarodnyi reitynh prozorosti publichnykh zakupivel: Ukraina na pershomu mistsi” [International Public Procurement Transparency Rating: Ukraine First]. <https://ti-ukraine.org/news/gruzynskiy-rejtyng-prozorosti-publichnyh-zakupivel-ukrayina-na-pershomu-mistsi/>

“Sprava «Pichkur proty Ukrainy» (Zaiava No. 10441/06)” [Pichkur v. Ukraine (Application No. 10441/06)]. *Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny vid November 07, 2013 r.* https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_984#Text

Stepankovska, Ya. “Yak obduryty ProZorro. Sim sposobiv” [How to Cheat ProZorro. Seven Ways]. *Hlavkom*. September 03, 2018. <https://glavcom.ua/economics/finances/yak-obduriti-prozorro-sim-sposobiv-524647.html>

“Zvit Antymonopolnoho komitetu Ukrainy za 2020 rik” [Report of the Antimonopoly Committee of Ukraine for 2020]. <https://amcu.gov.ua/news/richnij-zvit-amku-za-2020-rik>